కథ 1999

16

మట్టి-బంగారం

కె. వరలక్ష్మి

గంప కింది కోడిపుంజు 'కొక్కొరోకో' అనరిచింది. అలవాటు ప్రకారం శ్రీలక్షమ్మకి మెలుకువొచ్చేసింది. చీకట్లింకా పూర్తిగా విచ్చుకోలేదు. రాత్రి కడిగి ముగ్గుపెట్టిన కొత్త గచ్చు నేల చల్లదనం వెన్నులోకి నేరుగా చొచ్చుకుపోతోంది.

నిద్రలో తెలీలేదు కాని మాఘమాసపు తెల్లవారు ఝాము చలి పళ్లు టకటకలాడేలా వణికించింది.

శ్రీలక్షమ్మ దిగ్గున లేచి కూర్చుని పైటచెంగును భుజం చుట్టూ తిప్పి చేతుల మీదుగా కప్పుకుంది.

'ఈ ముతకనేత సీరలు సలికి బాగా పనికొస్తయ్,' అనుకుంది స్వగతంలాగ.

అలవాటు ప్రకారం వాకిలి తుడిచి, కళ్లాపు జల్లాలనే ధ్యాసలో బైటికి నడిచింది. ఇంటి చుట్టూ కరెంటు దీపాలు దేదీప్యమానంగా వెలుగుతున్నాయి.

వాకిట్లో నిలబడి తమ్ముడు కట్టిన కొత్తింటిని ఆనందంగా చూసుకుంది శ్రీలక్షమ్మ. తెల్లని సున్నం గోడల్తో మెరిసిపోతున్న డాబా ఇంటికి తన దిష్టే తగులుతుందేమోనన్పించింది. పైన కట్టిన దిష్టి గుమ్మడికాయకి, మెటికలు విరిచింది. బైట పోర్టికోలో తప్పెటగుళ్లవాళ్లో పక్క, పాటగాళ్లొక పక్కా ముణగదీసుకుని పడుకుని ఉన్నారు. చలి నుంచి కాపాడుకునే ప్రయత్నంలో పైమీది పంచెల్ని చెవులచుట్టూ తిప్పి పాగాల్లాగా కట్టుకున్నారు.

తమ గొల్లకులంలో ఎవరింట ఏ సంబరం జరిగినా వీళ్లుండవలసిందే. రాత్రి రెండు గంటల్దాకా సిమ్మాద్రి అప్పన్న పాట పాడిపాడీ, తప్పెటగుళ్లతో గెంతిగెంతీ అలిసిపోయిన తప్పెటగుళ్లోళ్లు కట్టుకున్న ఎర్రపంచెలూ, తోకబెల్టులూ విప్పకుండానే నేలమీద పడి ఒళ్లెరగకుండా నిద్రపోతున్నారు. ముందురోజు రాత్రి ఆరు గంటల్నుంచి తెల్లారి ఆరు గంటల్దాకా ఎంకన్నబాబు పాట పాడిన ఆనపర్తి అప్పారావు బృందం మనుషులు నిన్న పగటేళంతా జోగుతానే ఉన్నారు.

ఈ రాత్రి తప్పెటగుళ్ల సంబరం చూసి పడుకున్నారేమో వాళ్లూ ఒళ్లెరక్కుండా నిద్రపోతున్నారు.

ఎంకన్నబాబు పాటలో దుర్గమ్మ తల్లి ఏషం కట్టే మొల్లముత్యాలు సూడసక్కని కుర్రోడు. కళ గల మొహం, కండపుష్టి కలిగిన ఆజానుబాహు రూపం. నిద్రలో ఏం గుర్తుకొచ్చిందో పక్కనున్న చెయ్యి తీసి గుండెల మీద వేసుకుని నవ్వుకుంటున్నాడు. బలమైన పెదవి చివర పన్ను మీది పన్ను తళుక్కున మెరిసింది. తప్పెటగుళ్ల వాళ్లల్లో ఎవరో నిద్రలో కదిలి కాలుతీసి పక్కనున్న వాడిమీద వేశాడు. అతని కాలికున్న మువ్వల పట్టెడ ఘల్లుమంది. శ్రీలక్షమ్మ ఉలిక్కిపడి అక్కణ్నుంచి కదిలింది. వీధిగుమ్మం పైన కట్టిన దుర్గమ్మతల్లి ఫొటోకి చేతులు జోడించి చెంప లేసుకుంది. కొత్తింట్లో దిగిన మూడ్రోజులపాటు దీపాలార్పకూడదు, తలుపులు ముయ్యకూడదు. గదులన్నిట్లోనూ లైట్లు వెలుగుతున్నాయి. తను పడుకున్న ముందుగది దాటి లోపలికి నడిచింది శ్రీలక్షమ్మ. హాల్లో చెల్లెళ్లు ముగ్గురూ, మరుదులూ, వాళ్ల పిల్లలూ నిద్రపోతున్నారు. నైరుతిమూల పడకగదిలో ఇంటి యజమాని, శ్రీలక్షమ్మ తమ్ముడు అయోధ్దిరాముడు, భార్య రత్నం, కొడుకు చిన్నిక్రిష్ణుడు, కూతురు నీల నిద్ర చేస్తున్నారు.

వంటింటి పక్కనింటి వెనక వరండాలోకి నడిచింది శ్రీలక్షమ్మ. అక్కడ కుక్కిమంచంలో వెల్లకిలా పడు

కుని కళ్లు తెరిచి పైకి చూస్తున్న ఎనభై ఏళ్ల ముసలమ్మ దగ్గరకెళ్లి మంచం పక్కన నిలబడి అనుమానంగా చూసింది. "ఈ జీవుడు గాల్లోకెగిరి పోయేడను కుంట న్నావేటే లచ్చమ్మా," అంది ముసలమ్మ చూపు తిప్ప కుండానే గురగురమనే గొంతుతో. అసలు పేరు మూలమ్మ అయినా ఊరంతటికీ ముసలమ్మే.

"ఓసినీ... ముసిల్దానా, బలేగా అడలగొట్టేవే," అంది శ్రీలక్ష్మమ్మ.

"సూత్తా వుండు, నీ తమ్ముడు మనవల్నెత్తీదాకా బతికుంటానో లేదో."

"ఉండుండు, నీకేంపోయింది, నీ ఎనకాల సేసీ వోళ్లం మా పనైపొద్దిగానీ."

"అంటే ఈ ముసల్ది ఎప్పుడు పోతాదా అని సూత్తన్నారన్న మాటేగందా."

"ఊరుకోవే నానమ్మా, అయ్యా అమ్మా ఎలా గుంటారో తెల్నోడిని పెంచి పెద్దోడిని చేసి ఇంతటోడిని సేసేవు. ఆడికి నువ్వంటే ప్రేణవే. నిన్ను నెత్తిమీదెట్టు కుంటాడు." ముసలమ్మ ముడతల మొహంలో ఓ క్షణం ఆనందం వీచికలా పొడగట్టింది. అంతలోనే గొంతుకలోకి ఏడుపు తెచ్చుకుని, "ఆ... ఏవెట్టుకుం టాడో, నా మాటేవన్నా ఇంటన్నాడా," అంది.

శ్రీలక్ష్మమ్మకు తెలుసు. ఇల్లు కట్టొద్దని ముసలమ్మ పోరు. 'ఒక గొల్లోడు ఇంతిల్లు కట్టేడని కళ్లల్లో నిప్పు లోసుకుంటార్రా అందరూ,' అంటాది.

'పోనీ కడితే పెంకుటిల్లు కట్టు, మెట్లేసి మేడ కట్టకురా నాయనా, కనుదిట్టి కొడతాది. నరుడి సూపుని నల్లరాయైనా పగిలిపోతాది,' అంటూ ఒకటే గొడవ. అయోద్దిరాముడు మేడ కడతానన్న కాణ్నుంచీ ముస లమ్మది అదే పోరు.

అయోద్దిరాముడికి ఏళాకోళం - "ఏటేమామ్మా, ఇదేవన్నా మీ కాలం అనుకుంటన్నావేటి? లోకం శాలా మారిపోయింది తెల్సా. నువ్వా కుక్కి మంచంలోంచి కదల్లేవు, లేకపోతేనా, ఊరంతా ఎంత మారిపోయిందో తిప్పి సూపించేద్దును' అంటాడు.

పెళ్లైన ఏడాదికే తలచెడి తమ్ముడింటికి చేరడంతో శ్రీలక్ష్మమ్మకి ఆ ఇంట జరిగేవన్నీ తెలుసు. గునపంలా తిని తిరుగుతున్న ముసలమ్మ నడుం జారిపోయి మంచ మెక్కిన వైనం కూడా తెలుసు. శ్రీలక్ష్మమ్మకి బాల్యం గుర్తుకొచ్చింది-

చుట్టుగుడిసె, పక్కనే మేకలపాక. పదో పన్నెండో మేకలు, అంతే. ఇంట్లో పేదరికం తాండవిస్తూ ఉండేది. మామ్మ, అమ్మ కూలికెళ్లేవోళ్లు. తండ్రి మేకల్ని మేపటానికి తోలుకెళ్లి వచ్చేటప్పుడు ఎవరి చేలోంచో ఒక మొక్కజొన్న పొత్తో, నాలుగు గంటి ఎన్నులో ఇరుసుకొచ్చి కాల్చిత్తే ఎగబడి తినేవోళ్లు పిల్లలందరూ. తన తర్వాత ఇద్దరు చెల్లెళ్లు. ఆ తర్వాత పుట్టేడు రాముడు.

ముగ్గురాడపిల్లల్తర్వాత అబ్బాయి పుట్టకూడదని అందరూ అన్నారు. రోజూ రామపట్టాభిషేకం పటాన్ని పూజించే మూలమ్మ మామ్మ, 'అయోద్దిరాముడని పేరెట్టండెహె, ఏ కీడూ అంటదు,' అని మనవడికా పేరే పెట్టింది.

తర్వాతి కాన్పులో పార్వతి పుట్టింది. కానుపైన వెంటనే మాయ బైటికి రాకపోతే ఎరకల మంత్రసాని ఆకుపసరు తాగించింది. అది వికటించి తల్లి ప్రాణం పోయింది. మరో ఆర్నెల్లకి మేకల వెంటెళ్లిన తండ్రి కాలు జారి ఏలేట్లో కొట్టుకుపోయేడు.

ఆనాటి నుంచీ నాన్నమ్మే తల్లీదండ్రీ అయ్యింది తమకి.

మేకల మందని జీవనాధారంగా నమ్ముకుని తరిగిపోకుండా వృద్ధి చేసింది ముసలమ్మ.

"ఇయ్యి మేకలు కావే, మనకి కూడుపెట్టి పోసణ చేసీ మాలచ్చమ్మలు," అనేది.

పదేళ్లకిందటి మాట, అయోద్దిరాముడికి ఇరవై ఏళ్లుంటాయి.

అప్పటికే రాముడికన్నా పై ముగ్గురాడపిల్లల పెళ్లిళ్లు జరిపించేసింది ముసలమ్మ.

పదోక్లాసు ఫెయిలైపోగానే పెంకుల మిల్లులో గుమాస్తాగా చేరేడు అయోద్దిరాముడు. నాలుగేళ్లుగా అదే పనికి తలొంచుకుని వెళ్లొస్తున్నవాడు ఆ రోజు గుడిసెలో కుక్కి మంచంలో పడుకుని ఎంత లేపినా లేవలేదు. తిండి తిన్లేదు. బతిమాలి బామాలి, ఏడ్చి మొత్తుకుని విసిగిపోయి, "ఏటంటావురా అయితే," అంది మూలమ్మ.

రాముడు సివాల్న మంచంలో లేచి కూచుని-

"నేను బిజినెస్సు చేత్తాను," అన్నాడు.

"ఏం బిజినీసీ?"

"పెంకుల మిల్లులో వాటా ఉంటాను."

మూలమ్మకి ఆపుకోలేని నవ్వొచ్చింది. వాడి పక్కనే మంచంలో కూలబడి పడీపడీ నవ్వింది. నవ్వి నవ్వీ కళ్లల్లో నిండుకున్న నీళ్లు పైటచెంగుతో తుడుచు కుని- "ఓరి బాబా, ఉట్టి కెగర్లేనమ్మ సొర్గానికెగురుతా నందంట, అలాగుంది నీ యవ్వారం. ఆ సావుకారి

బాబులికీ, ఆ కాపు మారాజులకీ పెద్దలు గడించి పోసిన ఆస్తులుంటాయి. ఎన్నాళ్లు కూకుని తిన్నా తరగవు. ఆళ్లు పెంకులమిల్లులైనా పెడతారు, ఆకాసానికి నిచ్చిన్లు కట్టమన్నా కట్టేత్తారు. ఆలతో మనకి సాటేటి?'' అని నయాన్న చెప్పి చూసింది-

''ఇంకా అంటావా, ఎలాగా ఆ గుత్తాగారి మిల్లులో గుమాత్తాగా ఉంటన్నావా, ఆరిచ్చీ నూటేభై కాకుండా పెంకుముక్కలమ్ముకుంటే నెలకి వందో యాబయ్యో పైకస్సీ ఎలాగా దొరుకుతుంది కదా! అంతకిమించిన ఆశిలొద్దోరే మనకి. పారవతి పదో కళాసైపోతే దానికీ పెళ్లి సేసేద్దారి. ఆపైన నీకు, నీ కడుపుని నాలుక్కాయలు కాసి, నువ్వు సల్లగుంటే సూడాలనుందొరే నాకు''.

''సూడకెక్కడికి పోతావే, నా మాటిను. ఈ మేకల మందమ్మేద్దారి. వందపైన మేకలంటే మాటలు కాదు. ఆ డబ్బు సూపిస్తే బేంకు మిగతా డబ్బు అప్పిస్తాది. ఇంకా ఏవైనా తక్కువైతే మా గుప్తాగారు సర్దుతానన్నారు. ఏడాది తిరక్కుండా నీ ఒళ్లంతా బంగారం చేసేత్తాను సూడు,'' మూలమ్మకి కోపం నషాళానికంటింది.

''ఓరబ్బీ, నిన్నగాక మొన్న పుట్టినోడివి, నీకు తెల్దు గానీ ఎవడైనా పేణంతో ఉన్న జీవాలమ్ముకుని పేణం లేని మిల్లు కొనుక్కుంటాడంట్రా? ఈ పెంకుల మిల్లు లెప్పుడొచ్చినియ్‌రా, ఎందుకొచ్చినియ్? నేను కాపరాని కొచ్చినప్పుడికి ఈ ప్రేంతం ఎంత సల్లని నేలతల్లి! ఊరికి తూర్పుని కూతేటు దూరంలో ఏలేరు కాలవ. కొండల మీద కురిసన వానలకి ఊరి సుట్టూ ఉన్న నాలుగు సెరువులూ నిండిపోయీవి. ఊరిమద్దిలో మంచినీల్ల సెరువు ఎప్పుడైనా నీటికరువు ఎరుగునా? దూడా దుక్కీ, మేకాగొర్రీ మేపుకోవాలంటే పక్కనే పిలిత్తే పలికే అడివి మాలచ్మి. ఉప్పుళ్లాగ మాకాలంలో ఎప్పుడైనా ఓ కుంకుడుకాయ, సింతకాయ కొనుక్కునెరుగుదువా? బళ్ల మీద తోలుకొచ్చి ఒద్దంటే ఒంపేసి పోయీవోరు మావిడికాయలూ, తాటికాయలూని. ఆ తోటలూ సేలూ ఇయ్యాళ ఎక్కడన్నా కనపడతన్నాయా? అన్నిటీ నరికేసి, బావులన్నీ బీడెట్టేసి ఓ ఫేక్టరీలు పేక్టరీలు తెగ కట్టేత్తన్నారు. సుట్టుపక్కల నేలంతా తవ్వి తవ్వి ఆ మట్టిని కాల్చి పెంకులు జేసి అమ్ముకుంటన్నారు. నీకో నూటేభై, కూలోడికి అయిదూ పదీ ఇచ్చి లచ్చలు లచ్చలు మూటలు కట్టుకుంటన్నారు. మట్టిని ఉసురెట్టే కూడు మంచిది గాదొరే,'' అని బయపెట్టబోయింది.

అయోద్దిరాముడు పకపకా నవ్వేడు. ''నీ బుర్ర టెంకలో ఎన్ని బుద్ధులున్నాయే ముసిలీ ముసిలీ,'' అన్నాడు. నాన్నమ్మ తలని అరిచేతిలో ఇరికించుకుని ఊపుతూ, ''లాబాలు లేకుండా ఇన్ని మిల్లులెందుకు కడతారు చెప్పు! ఇప్పుడు ఊళ్లో అరవై మిల్లులున్నాయి. నీలాగ ఆలోసిస్తే అల్లందరూ పేక్టరీలు నడిపినట్టే, లాబాలు తీసినట్టే. నువ్వే అన్నావు సూడు జీవాలకి పసిరి లేదని, మరేం? మన మేకల్నే చూడు, పదిమైళ్ల అవత లున్న అడివికి మేత కంపించాల్సొస్తంది. మందలు కడ దారంటే పంటచేలే లేవాయిరి,'' అంటూ అక్కణ్నుంచి లేచిపోయాడు.

నాలుగు రోజుల్లోనే ముసలమ్మకి తెలీనీకుండా మందంతా అమ్మి పారేసేడు.

ఆ సాయంకాలం వాకిట్లో నులకమంచంలో కూర్చుని వేడివేడి అన్నంలో చేపల పులుసు కలుపుకొని ఆవురావురుమని తింటున్న మూలమ్మకి ఆ కబురు తెలగానే వెన్నుపూసనెవరో ఫెటీలున విరిచేసినట్లైంది. సగం తిన్న అన్నం గిన్నెని శ్రీలక్ష్మమ్మ చేతికిచ్చేసి ఆ మంచంలో అలాగే చేరబడిపోయింది. ఆనాటికీనాటికి ఆ వెన్ను తిరిగి రానేలేదు.

అయోద్దిరాముడు ఆ తర్వాత ఎందరెందరో డాక్టర్లకి చూపించేడు. లాభం లేకపోయింది.

అలా మూలుగుతూనే అన్నిట్లో కల్పించుకుంటుంది.

ఆ పూట ఇంట్లో వండే కూర దగ్గర్నుంచి అన్నీ ముసలమ్మకే కావాలి. రత్నాన్ని పిలిచి, ''పిల్లా, ఈ పూట లచ్చించారు కాసి, వంకాయల్లో ఎండునెత్తళ్లేసి వండే,'' అనో-

''రత్నవా, సెంబుడు మేకపాలు తెప్పించి బెల్లవేసి కాపీ కాయే,'' అనో పురమాయిస్తూ ఉంటుంది.

రత్నానికి లోపల కొంత విసుగున్నా పైకి ప్రదర్శించదు. 'పోన్లే ముసిల్ది, బతికినంతకాలం బతుకుద్దా,' అనుకుని అడిగిందల్లా చేసి పెడుతుంది. అప్పుడప్పుడూ, 'చీ, అదేం బూతవే మామ్మా, మేక పాలకాఫీ కంపు కొట్టదా,' అంటుంది.

మేకపాలనీ, మేకల్నీ ఏమైనా అంటే ముసలమ్మకి కోపం ముంచుకొస్తుంది.

''ఓలెల్లెల్లే టక్కులాడి! మేకపాల బలం నీకేం దెల్సు? అమ్మగారింట గిద్దడు గేదెపాలు కొనుక్కుని తపేళా నిండా టీ నీళ్లెట్టుకుని ఇంటందరూ లొట్ట లేస్కుని తాగడం అలబాటైపోయినోళ్లు ఇదిగిలాగే నీకు లాగే పేల్తారు. మేకపాలతో పరవాన్నం తిన్చూడు, మళ్ల దుల్తావేమో,'' అంటూ జగడానికి దిగుతుంది.

"ఉండవే మామ్మా, వాకిట్లో కళ్లాపేసొత్తాను,"
అని లేచింది శ్రీలక్షమ్మ.

అలవాటు ప్రకారం నూతికాడి కెళ్లబోయి, చటుక్కున గుర్తొచ్చి బాల్చీ పట్టుకొని డాబా మీదికెళ్లింది. గదుల్లోకి ఇంకా నీళ్లొదల్లేదు.

మోటారు వేసినప్పుడు నీళ్లన్నీ డాబామీది ఓవర్ హెడ్ టేంకుకి ఎక్కుతున్నాయి. మోటారు పక్కనే ఒక టేప్ బిగించినా, మొదట్రోజే దానికేమైందో నీళ్లు రావడం లేదు.

పైన నిలబడి చుట్టూ పరికిందింది శ్రీలక్ష్మమ్మ.

తూరుపున మేకపాలు ఒలకబోసినట్టుంది.

చుట్టూ ఉన్న చుట్టు గుడిసెలన్నీ ఇప్పుడిప్పుడే మేలుకుంటున్నాయి.

తమ గుడిసె పక్కనున్న మరో మూడు గుడిసెల్ని కొని పడగొట్టించి తమ్ముడీ ఇల్లు కట్టించేడు.

అరవైడెబ్బై కులపోళ్ల గుడిసెల్లో రెండే పెంకుటిళ్లు. దూరంగా ఊళ్లో ఉన్న సావుకార్ల మేడలు తప్పిస్తే ఊరికి దూరంగా కుంకాల చెరువు పక్కన ఇదొక్కటే మేడ, మందలో తలెత్తి నిలబడిన కొమ్ముల గొర్రిపొటేలు లాగా. శ్రీలక్ష్మమ్మకి గర్వంగా అనిపించింది.

తమ్ముడి తెలివితేటలు శ్రీలక్షమ్మకెప్పుడూ అబ్బురంగా అన్పిస్తాయి.

ఫేక్టరీ కొన్నాక కులంలో పెద్దళ్లూ చిన్నోళ్లు తమ్ముడి ముందు చేతులు కట్టుకుని నిలబడుతున్నారు. నిన్నమట్టుకి నిన్న డబ్బున్న పెద్ద పెద్ద బూసాములు తమ్ముడి భుజం మీద చెయ్యేసి కబుర్లాడతా, కార్లకాడికి నడుత్తా ఉంటే చుట్టాలందరూ ముక్కు మీద ఏలేసుకున్నారు. ఆకరికి పెద్ద గొల్లతాత అననే అనేసేడు- 'మన అయోద్దిరావుడు మట్టిలో పుట్టిన మాణిక్కెంరా. ఆడు మట్టట్టుకుంటే బంగారవైపోద్ది,' అని.

ఆ మాటిని ఎంతమంది ఈర్ష్యగా చూసేరో!

"ఏం పిల్లా, పొద్దున్నే మేడెక్కి ఏటి సూత్తన్నా?"

కిందికి చూసింది శ్రీలక్షమ్మ. కపిలియ్య మావ తన దొడ్లో మేకల్ని ఇప్పుతున్నాడు.

"ఆ... నిన్నే సూత్తన్నాను. సిలకలు పీకిన తాట్టెంక లాగ మొకం ఎలిగిపోతుందని."

"ఎక్కితే ఎక్కేవుగాని కళ్లు నెత్తిమీదికి రానియ్యకొలే."

"నాకెందుకొత్తాయ్ నెత్తిమీదికి, అల్లుడు మేడ కట్టేడని ఒత్తే నీకు రావాల, లేపోతే నీ కూతురికి రావాల."
చుట్టుపక్కల ఇళ్లల్లోంచి ఆడామగా అందరూ పనుల కోసం బైటపడుతున్నారు. ఫేక్టరీలొచ్చేక పనికి లోటు లేకుండాపోయింది. పెద్దోళ్లకి ముప్పై, పిల్లలకి పదిహేను కూలి. ఆడోళ్లు పెట్టిన సల్దిపుల్ది తిని అట్నుంచటే ఫేక్టరీ పనుల్లో కెళ్తారు.

పిట్టగోడ మీద వాలి శ్రీలక్షమ్మ తమ్ముడు ఇంటి చుట్టూ కట్టించిన ప్రహరీ లోపలికి, బైటికి ఉన్న తేడాని గమనిస్తోంది.

ఇళ్లముందు పెంటకుప్పలు, ఇళ్ల సందుల్లో రొచ్చు బురద. మేకల పెంట, పశువుల పేడల ఘాటైన వాసన గాలితో తేలివచ్చి ముక్కుపుటాల్ని అదరగొడుతోంది.

ఇంటి చుట్టూ కంకరగుండ పోయించి ఎత్తు చేయించడం వల్ల కొత్తింటి ప్రహరీ లోపలంతా శుభ్రంగా ఉంది. తెల్లగా తెల్లారిపోవడం చూసి శ్రీలక్షమ్మ కంగారుగా డాబా దిగి బకెట్టు చీపురు పట్టుకుని గేటు ముందు వాకిట్లోకి నడిచింది.

పోర్టికోలో పడుకున్నోళ్లంతా లేచి ఆరుబైటికి పోయినట్టున్నారు.

వాళ్ల తాలూకు సంచులు, మూటలు ఓ మూలగ పోగెట్టి ఉన్నాయి. శ్రీలక్షమ్మ వంగి చీపురెయ్యబోతుండగా ఎప్పుడు లేచొచ్చేడో అయోద్దిరాముడు, "అక్కా" అన్నాడు వెనకనించి. మామూలుగా పిలిచేనని అతనను కున్నా ఆ కంఠంలో గద్దింపు వినపడింది శ్రీలక్షమ్మకి.

"ఇయ్యేళ నుంచి నువ్వు బైటికొచ్చి వాకిళ్లయ్యా తుడవొద్దు. ఆటన్నిటికి నేను మనుషుల్నెట్టేను, లోపలికి నడు," అన్నాడు.

శ్రీలక్షమ్మకి ఆనందించాలో వద్దో తెలీలేదు. చీపుర్ని గోడకి చేరబెట్టేసి, దోపిన కుచ్చిళ్లు కింది కొదిలేసి, తలదించుకొని లోపలికెళ్లిపోయింది. ఆజానుబాహువులా ఎదిగిన తమ్ముడి ముందు తనెప్పుడూ చిన్నబోయినట్టే అన్పిస్తుంది.

మేదర జంగయ్యొకటి, అతని బామ్మర్ది ఈర్రాజు ఒకటి మేకపోతుల్ని బలిమిని లాక్కొచ్చి, వాకిట్లో గునపం దిగేసి దానికి కట్టేశారు. అవి, కొత్త పరిసరాలని కాస్సేపు పరికించి చూసి అరువులకి లంకించుకున్నాయి.

ఇంతవరకూ ఊళ్లో అద్దెకున్న ఇంట్లోంచి వేన్ మీద సామానొచ్చింది. ఫేక్టరీలో పన్చేసే కుర్రాళ్లు పదిమంది వేన్‌లోంచి బిలబిలమంటూ దిగేరు.

"అయోద్దిబాబూ, సామాన్లు సర్దేమంటారా?"

"ఓరుండండ్రా, ఇల్లింకా తుడిసినట్టులేదు. అసలు మీయమ్మగారు లేసిందో లేదో సూడండి

ముందు. ఆ రాణీగార్ని లేపేసి, ఇల్లంతా తుడిసేసి, అప్పుడు సామాన్లు సర్దండి. ఆవిడిగారు ఏదెక్కడెట్ట మంటదో అడిగి మరీ ఎట్టండ్రోయ్, లేపోతే గొడవలై పోతాయ్''.

కుఱ్రోళ్లు నవ్వుకుంటూ వెళ్లిపోయేరు.

అయోద్ధిరాముడి గృహప్రవేశం సందర్భంగా నిన్న సత్యనారాయణ వ్రతం జరిగింది కాబట్టి కాయగూరల భోజనాలు. ఈరోజు గ్రామదేవత రాయిలమ్మ తల్లికి బలిచ్చిన వేటపోతుల మాంసంతో భోజనాలు.

నిన్న మిగిలిపోయిన పులిహోర, సాంబారు లాంటివి పేటలో ఇంటింటికీ పంపించేరు. ఇంకా మిగిలిపోతే చెరువుకవతలి వాడలకి కబురుచేసి పందారం పెట్టేసేరు.

''డప్పులుచ్చుకు రమ్మని బారికోళ్లకి చెప్పేసిరా,'' అని ఓ కుఱ్రాణ్ణి పురమాయించి అయోద్ధిరాముడు ఇంట్లోకి నడిచేడు.

''తొందరగా తెవలండి ఆడోళ్లూ! మేకపోతు లొచ్చే సేయి. ఇంక డప్పులోళ్లు రావడం ఒక్కటే తరువాయి,'' అంటూ ఇంటి వెనక వంట వసారాలవైపు వెళ్లేడు.

అక్కడ వంటవాళ్లు పలావు సామాన్లు సిద్ధం చేసు కుంటున్నారు. వంటమేస్త్రి సుబ్బులు పెద్ద కళాయిలో గోధుమరవ్వ ఉప్మా కలబెడుతున్నాడు.

ఉప్మావాసన తగిలింది కాబోలు మూలమ్మ మామ్మ మంచంలోంచే గొంతు పెకలించి అరుస్తోంది ''ఉపాసాల్తోగందా తల్లి దగ్గిర కెల్లాలి. ఈలోపలప్పుడే ఉప్మాలొండేసుకుంటన్నారా, అది కూడా పారబోసు కుంటారా...''

''నువ్వూరుకోయే మామ్మా, రత్నవూ నేనూ వుంటాంలే ఉపాసం. అందర్నీ మద్దినేల్దాకా ఉపాసవెట్ట మంటావా, బాగుందే నీ వరస,'' అని అయోద్ధిరాముడు బ్రష్షు మీద పేస్టు వేసుకుంటూ -

''సుబ్బులూ పలావు అదిరిపోవాల్రోరే ఇయ్యాళ,'' అన్నాడు వంట మేస్త్రితో.

''అలాగే అదిరిపోను మరి, నువేమో పలావులో చికిను ఎయ్యొద్దంటన్నావు. ఉత్తి బిరియానీ చేసి, చికిను ఏరే, ఏటమాంసం ఏరే వండితే మాత్రం దానికి చికిని బిరియానీ రుసొస్తాదేటి,'' అన్నాడు సుబ్బులు.

''పులావులో చికినేసేత్తే ఎవరైనా తిననోళ్లైత్తే ఇబ్బందైపోద్ది గదరా! అన్నట్టు బంగాళా దుంపల కుర్మా మర్చిపోవొద్దురే. పేక్టరీలోళ్లందర్నీ భోజనాలకి పిలిసే సేను. వందకోళ్లూ, రెండు పోతులూ సాలవట్రా?'' అన్నాడు.

''సాలాపోతే అప్పుడు సూసుకుందార్లే. నేనున్నాను గందా,'' అన్నాడు సుబ్బులు.

''అదిగో అందుకే నిన్ను పిలిసింది మరి,'' అంటూ అయోద్ధిరాముడు బాత్‌రూంలోకి వెళ్లేడు. అంతకు ముందే పైపులైను సాయిలొచ్చి కిందికి నీళ్లచ్చేలా వాల్వు లన్నీ సరిచేసి వెళ్లాడు.

ఆ ఇంటి ఆడపడుచులు పిల్లలకి అరుగుల మీదా, వరండాల మీదా స్నానాలు చేయించేస్తున్నారు.

మేనమావ కొనిచ్చిన రంగురంగుల బట్టలేసుకుని ఆనందంగా గెంతుతున్నారు స్నానాలు కానిచ్చేసిన పిల్లలు.

రత్నం తన పిల్లలకి ప్రత్యేకంగా బాత్‌రూంలో స్నానం చేయించి ఈమధ్య అయోద్ధిరాముడు హైదరా బాదెళ్లినప్పుడు కొనుక్కొచ్చిన ఫేషను బట్టలేసింది.

మూలమ్మ వాళ్లని చూసి, ''ఓరియ్యేం బట్టల్రా పగిటేసగాలోళ్లలాగ,'' అంది. ''మీ బాబు సూడు ఎంత సక్కటి గుడ్డలేసుకున్నాడో,'' అంది గంజి పెట్టి ఇస్త్రీచేసిన తెల్లలాల్చీ షరాయి వేసుకుని అట్నుంచి వెళ్తున్న అయోద్ధి రాముడికి దిష్టి తగలకూడదని మెటికలు విరుచు కుంటూ.

''ఎలాగున్నావే అమ్మమ్మా,'' అంటూ వచ్చింది అయోద్ధిరాముడి మేనత్తకూతురు మంగ.

''ఎవళు,'' అంది ముసలమ్మ కళ్లకి చెయ్యడ్డం పెట్టుకుని.

''నేనేనే అమ్మమ్మా, మంగని,'' అంటూ మంచం పట్టి మీద కూర్చుని ముసలమ్మ మీద చెయ్యేసి నిమి రింది మంగ.

ఆ చేతినలాగే గట్టిగా పట్టుకుని, ''నా తల్లే నాయమ్మే వచ్చేవంటే,'' అంది. ''నిన్న రాలేదేం? రొతం నిన్నే గదా. మొన్నొచ్చి ఈ రెండ్రురోజులూ ఉండెల్తే ఎంత బాగుండీది! పోన్లే వొచ్చేవు. అంతేసాలు. ఆళ్లేరి, పిల్లలూ మీయాయినా?''

''వొత్తన్నారెనకాల.''

''అయ్యేళ మీ బాబు ఎదురు మేనరికవని నిన్ని య్యనన్నాడు. సూసేవా, ఈ బోగం నీకు రాసిపెట్టి లేదు గందే,'' ఏడుపులోకి దిగింది మూలమ్మ.

''ఊరుకోయే అమ్మమ్మా, ఎవళకేది ప్రేప్తవో అంతేగదా,'' అని వేదాంతం మాట్లాడింది మంగ.

''ఇప్పుడేనేటోయ్ రాడం, నిన్న రాలేదేం'' అంటూ వచ్చి మంగ భుజం మీద చెయ్యేసి పలకరించింది పార్వతి. వాళ్లిద్దరిదీ ఒకే వయసు.

వాళ్ల ఊరి నుంచి మోసుకొచ్చిన అరటిగెల, పాల గుండిగ తెచ్చి దించేడు మంగ మొగుడు.

అటుగా వచ్చిన అయోద్దిరాముడు, ''బాగున్నారా,'' అంటూ మంగ మొగుణ్ణి పలకరించి, మంగ పిల్లలిద్దర్నీ భుజాల మీద చేతులేసి దగ్గరికి లాక్కున్నాడు.

నాగరీకం నేర్చి నల్లరూపున నిగనిగలాడుత్తున్న అయోద్దిరాముణ్నీ, రెక్కలు ముక్కలు చేసుకుని పొలాలమ్మట పనిచేసి రాటుదేలి మోటుగా కన్పిస్తున్న తన భర్తనీ ఓసారి మార్చిమార్చి చూసింది మంగ.

ఎదురు మేనరికం కాదు ఏం కాదు, అప్పట్లో ఫేక్టరీలో పద్దులు రాసి పదో పరకో సంపాదించడం తప్ప ఒళ్లొంచి ఏ పనీ పాటా చెయ్యలేనోడు పెళ్లాం బిడ్డల్నేం పోషిస్తాడని తన అయ్య, అమ్మ అయోద్దిరాముణ్ణి వద్దనుకున్నారు.

వంగపండు రంగు పట్టుచీర కట్టుకుని నగానట్రాతో తయారై వచ్చిన రత్నాన్ని ఈర్ష్యగా చూసింది మంగ. మంగ కళ్లలోని ఈర్ష్యను చూసి సంతృప్తిగా నవ్వుకున్నాడు అయోద్దిరాముడు. గుంభనమైన ఆ నవ్వు శ్రీలక్షమ్మ కళ్లల్లో పడనే పడింది.

శ్రీలక్షమ్మకి తమ్ముడిలోని ఈ గుణం అంటేనే భయం. కాని, ఆ గుణం వల్లనే పట్టుపట్టి ఏదైనా సాధించడానికి తెగించేస్తాడని నమ్మకమూ ఉంది.

నిన్నటికి నిన్న, పీటల మీద కూచున్నప్పుడు- పదో క్లాసులో చదువు చెప్పిన శాస్త్రి మేస్టరుగార్ని పిల్చి బట్టలిచ్చి దణ్ణమైనా పెట్టకుండా ఏవన్నాడు! ''మేస్టారూ! నేను పరీక్ష ఫెయిలైనప్పుడు, 'మేకలు కాసుకునీ ఎదవలకి సదువులెలాగబ్బుతాయిరా,' అన్నారు కదా! బహుశా ఈ వూళ్లో మీ దగ్గర సదువుకున్నోళ్లలో మిమ్మల్నిలాగ పిల్చి కొత్తబట్టలెట్టినోడు ఈ మేకలు మేపుకొనేవోడే ననుకుంటాను,'' అన్నాడు.

సర్వీసులో ఉండగా పొగరుమోతు అన్పించుకున్న శాస్త్రి మేస్టార్ని రిటైరయ్యేక ఎవరూ పట్టించుకోవడం మానేశారు. చివరికి కన్నబిడ్డలు కూడా.

ఆయన వెలవెలపోతూనే అయోద్దిరాముడిచ్చిన బట్టల్ని, స్వయంపాకాన్ని అత్తారబతంగా సంచిలో కుక్కుకుని వెళ్లేడు. వెనక నుంచి అయోద్దిరాముడు ఇదిగో ఇలాగే సంతృప్తిగా నవ్వుకున్నాడు.

''సామాన్లన్నీ సర్దేసేవండి. మేకపోతులకి పసుపు రాసి ఏపమండలు కూడా కట్టేసేం. ఇంకేం జెయ్యాల?'' అంటూ వచ్చేడో కుర్రాడు.

''ఒక పని చెయ్యండ్రా, మేకల్నెలాగ డప్పుల్తో నడిపించుకెళ్లాల గాబట్టి ఈట్నెక్కడే వొదిలేసి, వలీసాయిబు కోళ్లఫారానికెళ్లి నేనిమ్మన్నాని వందకోళ్లని వేన్లో ఏసుకుని రాయిలమ్మ తల్లికాడి కొచ్చేయ్యండి,'' అన్నాడు.

''అలాగే,' అని కుర్రాడు వెళ్లబోతూంటే ''ఆ... ఇదిగోరేయ్,'' అని వెనక్కి పిల్చి, ''ఈ చిన్న చిన్న కుర్రోళ్లందరూ అంత దూరం ఏం నడగల్రులుగానీ, ఆళ్లనీ ఆ వేన్‌లో ఎక్కించుకుని తీసుకుపోండి,'' అన్నాడు.

''ఒదొద్దు. మేం ఊరేగింపుతోనే వత్తాం,'' అని గెంతులు మొదలెట్టేరు పిల్లలు.

''పోన్లేరా తమ్ముడూ, ఆళ్లు సోకుల్చేసుకున్నదే అందుకు. అలాగే రానియ్. కుర్రమంద, ఆళ్లకి అలుపూ సొలుపేటి,'' అంది అయోద్దిరాముడి రెండో అక్క గౌరమ్మ.

ముసలమ్మని చూసుకుంటూ తను ఇంట్లోనే ఉండిపోతానంది మూడో అక్క మూలేస్సరి, ఆవిడ చంటిబిడ్డ తల్లి.

అందరూ ఊరేగింపుగా బయలుదేరారు. ఎప్పుడు తయారైపోయేరో తప్పెటగుళ్లోళ్లు- తప్పెటగుళ్లతో పాడుకుంటూ ముందు నడక మొదలెట్టారు. అనపర్తి అప్పారావు బృందం వెళ్లిపోతామంటే, భోజనాలు చేస్తేగాని వెళ్లద్దని ఆపేసేడు అయోద్దిరాముడు. వాళ్లూ ఊరేగింపులో కలిసేరు.

మాఘమాసపు తెల్లారుఝాము చలంతా ఏమైపోయిందో అప్పటికే ఎండ తీవ్రంగా నిప్పులు చెరుగుతోంది.

ఊరికి నాలుగు కిలోమీటర్ల దూరంలో జటాద్రి కొండ పాదంలో మర్రిచెట్టు కింద ఉంది రాయిలమ్మ గుడి. గుడి అన్న పేరేగాని గుడి ఏమీ ఉండదక్కడ. గిరిజన ప్రాంతాలన్నిట్లాగే ఇక్కడా మర్రిచెట్టు మొదట్లో మూడు కొండరాళ్లు అడ్డదిడ్డంగా పడి ఉంటాయి. వాటినే రాయిలమ్మ అనే గ్రామదేవతగా పూజిస్తారిక్కడ. చుట్టూ పంట పొలాలున్నా, ఈ ప్రాంతానికి ఒంటరిగా రారెవరూ.

ఆడవాళ్లందరూ కుచ్చిళ్లు పైకి దోపి, పళ్లెంలో కలిపి తెచ్చిన పసుపుముద్దని రాళ్లపైన పూసి కుంకంతో బొట్లు పెట్టేరు. ఎవరో అంటించుకొచ్చిన ఒట్టిగడ్డి చిలప మీద గుగ్గిలం పొగవేసేరు. చలిమిడి ముద్దలు, అరటి పళ్ల ముక్కలు రాళ్లనిండా అంటించేరు.

''ఆడంగులు బేగా తెవలకపోతే సేనా కష్టవండి అయోద్దిగారూ,'' అన్నాడు మేదర జంగయ్య.

''అయిపోయిందయిపోయింది,'' అంటూ ఒక్కొక్కళ్లూ రాయికి మెత్తిన కుంకాన్నీ పసుపునీ తీసి నుదుటికి

పూసుకుని, దణ్ణం పెట్టుకుని పక్కనున్న మడిచెక్క గట్లకేసి నడిచేరు.

శ్రీలక్ష్మమ్మ మాత్రం దూరం నుంచే చేతులు జోడించి వెనక్కొచ్చింది. వితంతువులు అమ్మ వారి రాళ్ల మీది పసుపు కుంకాల్ని ముట్టుకునే సాహసం చెయ్య రక్కడ.

బాల్యంలో చెల్లెళ్లని వెంటేసుకుని ముక్కనుము పండగరోజు చలిమిడి, వడపప్పు పట్టుకుని ఇక్కడికి రావడం గుర్తుకొచ్చింది శ్రీలక్ష్మమ్మకి.

"రాయిలమ్మ గుడి అంటారు. గుడెక్కడుందే మామ్మా," అని అడిగితే, "ఆ రాళ్ల కింద నేల లోప లుంది," అన్చెప్పేది మూలమ్మ మామ్మ.

ఆ రాళ్ల సందులోంచి నేల లోపలున్న గుడిగోపుర శిఖరం కనబడుతుందేమోనని రాళ్ల మధ్యలో మొహం పెట్టి తెగ వెతికేది శ్రీలక్ష్మమ్మ. మర్రిచెట్టు వేళ్లు, వేళ్ల మీద రాళ్లు తప్ప ఇంకేమీ కనపడేది కాదు. ఒకసారలా వెతుకు తుండగా రాళ్లకింద రెండు మూడు పాము పిల్లలు పాకుతూ కనపడ్డాయి. అంతే, హడిలిపోయి వెనక్కి పరుగెత్తుకొచ్చింది.

"మామ్మా, ఎంత చూసినా గుడి కనపట్టంలేదే," అంటే, "గుడి అందరికీ ఆంపడదే, ఇదుప్పుడు మాట కాదు, ఎంతకాలవైందో తెల్దు, మనూరి పెద్దరాజుగారు లేరూ, ఆరి ముత్తాతగారి ముత్తాత అడివిదారంట ఎక్కడికో నడిసెల్తా ఆ సెట్టుకింది రాళ్ల మీద తలెట్టుకుని పడుకున్నాడంట. ఎంతకీ నిద్దరట్టక ఇసారించి చూస్తే ఇక్కడీ తల్లుందని గెమనం కొచ్చిందంట. వెంటనే అప సారం అపసారమని సెంపలేసుకుని లేసిపోయేడంట. ఇంటికెల్లి ఆరి బలగాన్నంతా ఎంటెట్టుకుని సామానంతా బండి మీదేసుకుని దగ్గర్లో ఉన్న ఈ ఊరొచ్చేసేరంట. ఆ తల్లి ఎండకి ఎండి వానకి తడ్డం సూళ్లేక గుడి కట్టించా లనుకున్నారంట.

"ఎంటనే ఆ తల్లి ఆరికి కల్లో కనపడి నాకు గుడీ ఒద్దు గోపురమూ వొద్దు, బూవిలోపల నాకు గుడున్నాది, నా మాటినకుండా ఎవళ్లైనా గుడి కట్టాలని పెయత్నం సేత్తే ఆళ్ల కళ్లు పెటీమని పేలిపోతాయని సెప్పిందంట.

"అప్పుడికిక్కడ సీవలు దూరని సిట్టడివి కాకులు దూరని కారడివిలాగుండీదంట. ఆరే, ఊరికాణ్నుంచి అక్కడిదాకా సెట్టూ సేవా కొట్టించి బండి బాటేయించి, ఈ సుట్టుపక్కల అడివంతా నరికించి పంటపొలాల కింద నూర్చేరంట. అప్పుడుకాణ్నుంచి ఈ బూవులన్నీ ఆరియ్యే. అప్పుడుకాణ్నుంచీ ఆ తల్లే ఈ వూరికి గ్రేమ దేవత. అదిగందుకే ఆ తల్లికి గుడి కట్టించటానికెవళూ ముందుకి రాలేదింక," అని కథ చెప్పుకొచ్చింది.

పక్కనున్న జటాద్రికొండవేపు చూసింది శ్రీలక్ష్మమ్మ. కొండ కొండ అంటారేగాని అది పెద్ద కొండేమీ కాదు.

చిన్నప్పుడు మేకల వెంట చాలాసార్లు ఎక్కి దిగింది తను. ఆ గుట్ట మీది కొండరాజుల చింతచెట్టు బుట్టలకొద్దీ కాయలు రాల్చేది.

పచ్చికాయల దగ్గర్నుంచి పండు బుట్టల్దాకా పిల్ల లందరూ ఒడి నింపుకొచ్చేవారు. రాలిన కాయలు, పుల్లలు ఏరుకోవాల్సిందేకాని చెట్టు మీద ఎవరూ చెయ్యి వెయ్యకూడదనేవారు. ఒక్క రాజుల పండక్కి మాత్రం ఆడపిల్లల్ని ఆ కొండమీదికి రానిచ్చేవారు కాదు.

కోతలకి ముందు పనలు నలిపిన పచ్చిబియ్యం తో ఉప్పుబెల్లంలేని చప్పటి పరవాన్నం వండి, ఆ చింత చెట్టుకింద కొండరాజుల పండుగ చేసేవారు. అక్కడేం జరుగుతుందో తెలుసుకోవాలని ఎంతో కుతూహలంగా ఉండేది ఆడపిల్లలకి. అది కూడా మామ్మ విడమర్చి చెప్పింది.

అయిదేళ్ల నించి పదేళ్లలోపు మగపిల్లలైదుగుర్ని పాండవ రాజులుగా ఎంపిక చేసి, పొద్దున్నే వాళ్లచేత తలారా స్నానం చేయిస్తారట. చెట్టుకింద మూడురాళ్ల పొయ్యి పెట్టి కొత్తకుండలో నీళ్లు కలపని మేకపాలు, పచ్చిబియ్యం వేసి మగోళ్లు మాత్రమే పరవాన్నం వండు తారట. ఆ అయిదుగురు పాండవరాజుల్ని బట్టల్లేకుండా కూర్చోబెట్టి జిల్లేడాకుల్లో పరవాన్నాన్ని నైవేద్యం పెట్టి, మిగిలింది అందరూ పంచుకు తింటారంట. కొత్త కుండ నక్కడే వదిలేసి, వెనక్కి తిరిగి చూడకుండా వచ్చేస్తారట.

తీపిలేని మేకపాల పరవాన్నాన్ని ఎలా తింటారో నని 'యాక్ యాక్' అనుకునేవారు ఆడపిల్లలంతా.

"ఆడోళ్లుగా పుట్టి బతికిపోయేం," అనేది గుంటు బోయినోళ్ల కిష్టమ్మ.

అయోద్దిరాముణ్ణి రాజుల పండక్కి మూడేళ్లు తీసుకెళ్లేరు. తిరిగొచ్చేక పేటలోని ఆడపిల్లలందరూ ఆట పట్టించి ఏడిపిస్తూంటే సిగ్గుతో ఇంట్లో దూరి, రెండు మూడురోజులు బైటికొచ్చేవాడే కాదు. జనంలో ఆ నమ్మకాలు పద్ధతులు క్రమంగా అడుగంటుతున్న చిహ్నంగా చింతచెట్టు కొమ్మని ఎవరో నరికేసారు. జటాద్రికొండ సుద్దకొండని తెలిసిందట. దగ్గర్లో వెలిసిన సిరమిక్స్ ఫేక్టరీల కోసం కొండను తవ్వి పోస్తున్నారు. తర్వాతి తరాలవాళ్లకి ఇక్కడొక కొండ ఉండేదని తెలీనే తెలీదు కాబోలు. మేకపోతులు గొంతు తెగిపోయేలా అరుస్తూంటే అటు చూసింది శ్రీలక్ష్మమ్మ.

మేదర జంగయ్య చేతిలో కత్తి చూడగానే వాటికి అర్థమైపోయింది తమనేం చెయ్యబోతున్నాడో. వాటి కళ్ల లోని భీతిని చూడలేక తల తిప్పుకుంది శ్రీలక్ష్మమ్మ.

మేకపోతుల పీకలు తెగిపడ్డాయి. రక్తంలో పడి కొట్టుకుంటున్న వాటి దేహాల్నీ తలల్నీ చూడలేక కొబ్బరి చెక్కలు ఏరుకుంటున్న పిల్లలు భయంతో ఆడవాళ్ల దగ్గరికి పరుగెత్తుకొచ్చేసేరు. పీకలు కోసిన కోళ్లనీ, మేకల్నీ వేన్‌లో పడేసి రైట్‌రైట్ అంటున్నాడు క్లీనర్ కుర్రోడు.

కాళ్లు నొప్పెడుతున్నా వాటిని చూసి ఈసారి అస లెక్కమన్నారు పిల్లలు. ఇంక నడవలేని ముసలోళ్లు నలుగురైదుగురు వేనెక్కేసేరు. జంగయ్య, ఈర్రాజు పై మీది పంచెల్ని పరిచి కోళ్ల తలకాయలి ఏరుకుంటు న్నారు.

కొబ్బరి చెక్కల్ని రాతిమీద చితక్కొట్టి అందరికీ ప్రసాదం పంచింది పార్వతి.

వెళ్లిన వాళ్లందరూ ఇంటికి చేరేసరికి గుండిగల నిండా బూరెలు, గారెలు వండిపోసున్నాయి. మరోపక్క గాడిపొయ్యి మీద పలావు తయారయినట్టుంది వాసన గుమ్మెత్తుతోంది. పైన మూతమీద పోసిన నిప్పులు పలావులో పడకుండా మూతని మాత్రం జాగ్రత్తగా కదిలించి ఉడికిందో లేదో చూస్తున్నాడు సుబ్బులు.

"ఎంత అదృష్టం అక్కా నీది! మా ఇళ్లల్లో ఏ అక్క రొచ్చినా రెక్కలు ముక్కలయ్యాలాగ, నడుములు పడి పోయ్యాలాగ ఆడోళ్లం వొండుకోవలసిందే ఎంతేంత వొంటలైనా. బావలాగ వొంటోళ్లచేత వొండించడవనే మాటేలేదు," అంది మంగ రత్నంతో.

రత్నం కొంచెం గర్వంగా నవ్వీనవ్వనట్టు నవ్వింది.

అయోధ్దిరాముడి మామగారు లోవరాజు పర్య వేక్షణలో మాంసంకోత పూర్తి కావచ్చింది. మసాలా కలిపిన కోడిమాంసాన్ని పొయ్యిమీదికెక్కించేసేరప్పుడే.

"మేక మాంసం అసలే బేగా ఉడకదు. ముదిరిన పోతులయ్యె. ఇంతసేపు కోత్తే ఎలాగ?" అని కంగారు పెడుతున్నారు వంటవాళ్లు.

రెండు మేకపోతుల పేగుల సంచుల్ని రెండు చేతుల్తో పట్టుకుని, "అచ్చమ్మొలేయ్! ఈబోటీ సుబ్రం చేసి సింతసిగురేసి ఒండే, మంచి కొవ్వట్టిన బోటీ బలే గుంటదిలే," అంటుంటేనే లోవరాజు నోట్లో నీళ్లూరు కొచ్చేయి.

"ఆ... నీలాటిదే, నీళ్లోసుకున్నానమ్మా, నిబ్బరంగా నడండందరూ అన్నాదంట. ఈ అడావిడిలో నీకు బోటీ ఒండెట్టాలా? ఈబోటీ కడిగీతలికి సేతలడిపోతాయి బాబా, అయినా, ఉప్పుడు సింత సిగురెక్కణ్నుంచి తెమ్మంటావ్," అంది లోవరాజు పెళ్లాం అచ్చమ్మ రుస రుసలాడుతూ.

"పోనీ సింతసిగురు దొరకదంటే కొత్త సింత పండేసి పులుసెట్టు," అన్నాడు లొట్టలేసుకుంటూ. "తలకాయ మాంసం కాల్చేసి ముక్కలు కొట్టి ఉంచు తాను, అది రేపు పులుసెట్టుకుందారి."

"సందట్లో సడేమియా అని ఈ యబ్బి తిండికి ఏళాపాళా లేదమ్మా," అని సణుక్కుంటూ లేచెళ్లింది అచ్చమ్మ.

*

ఎప్పుడు బిగించేరో మైకుసెట్టు- ఉన్నట్టుండి 'యమహానగారీ... కల్‌కత్తాపూరీ,' అంటూ తెలుగురాని గాయకుని పాటొకటి మొదలైంది. పేటలోని పిల్లలంతా క్షణాల్లో అక్కడ చేరిపోయేరు.

కొందరు గేట్లు పుచ్చుకుని వేళ్లాడుతూంటే ఇంకొందరు గోడలమీదెక్కి చోద్యం చూడ్డం మొద లెట్టేరు.

"అదేం పాట్రోరే, మంచి యమ్జీవోడి పాటుంటే ఎయ్యెహె," అనరిచేడు లోవరాజు. "ఇదేటి ఈ కుర్ర మందంతా ఇలాగొచ్చి పడిపోయేరు.ఈళ్లేం మిల్లులకెల్టం మానేసేరేటి?" అన్నాడు.

"మీకింకా తెల్దేటండి, కుర్రోళ్లని పనుల్లో ఎట్టుకో కుండా సట్టం వచ్చింది గదండీ, ఆపీసర్లు సెకింగుకొచ్చి నప్పుడల్లా ఈళ్లకి పన్లుండవండి," అన్నాడు కత్తిపీట ముందేసుకుని ఉల్లిపాయలు తరగుతున్న వంట అసిస్టెంటు మునియ్య. ఉల్లిపాయల ఘాటుకి అతని కళ్లు ఎర్రబడి నీళ్లు కారుతున్నాయి. పైమీది మురికిపట్టిన తువాలుతో మాటిమాటికీ కళ్లు తుడుచుకుంటున్నాడు.

"అవునియ్యేం సట్టాలోరే, ఎదిగీవోణ్ణీ ఎనక్కిలాగీ సట్టాలు, పోనీ, ఎదిగీవోడి మాటొద్దు, కూటికి లేనోళ్ల మాటే సెప్పుకుందారి, లా మొల్లి సెక్రయ్యకి ఎనమండు గురు సంతానం. ఆ మద్దిల పాడపాము కరిసి ఆడికాలు సగం తీసేసేరు. కుర్రోళ్లందరూ పన్లోకెల్లి తలోపదీ అట్టు కొత్తే ఇల్లు గడిసిపోయాది. ఉప్పుడందులో అయి దుగురు కుర్రోళ్లకి పన్జేసేవొయసు రాలేదని తీసేసేరంట. కరువు మండిపోతన్న ఈరోజుల్లో తల్లి, పదిమందీ ఏటి తింటార్రా?" అన్నాడు సప్పాసిట్టబ్బులు. అతను లారీ బ్రోకరు.

ఫేక్టరీలొచ్చేక ఊళ్లో చాలామంది లారీలు కొన్నారు. మిల్లులకి కావలసిన ముడిసరుకు మట్టి, ఊక

లాంటివి సరఫరా చెయ్యడానికి, తయారైన పెంకు రవాణా చెయ్యడానికి లారీలు అవసరం కాబట్టి మిల్లులు పెట్టిన వాళ్లతోబాటు లారీలు కొన్నవాళ్లూ, వేయింగు బ్రిడ్జిలు పెట్టినవాళ్లూ సునాయాసంగా ఎదిగేరు.

''అంతమందిని కనటవెందుకు తిండిలేదని ఏడ్డ వెందుకు? అది సరేగానొరే సిట్టబ్బులూ, సంపాదన బాగానే ఉందంటకదా, ఏమాత్రం ఎనకేసేవేట్రా?'' అన్నాడు లోవరాజు.

బాణలిలో ఉల్లిపాయల్ని పెద్ద చట్రంతో వేయిస్తున్న సుబ్బులు పళ్లికిలించి నవ్వేడా మాటకి. ''సిన్నబ్బులుగారేం ఎనకేత్తాడండి, ఆరి రోజు సంపాదనంతా రేత్రికి ఆరి కక్కాముక్కలకీ, గళాసులకీ కర్సైపోద్దండి,'' అన్నాడు.

''నువ్ నోర్ముయ్యెహె లంజకొడక,'' అన్నాడు సిన్నబ్బులు.''అదికాదు లోవరాజు మావా, నా మాటొది లెయ్, నేను కర్సుమనిసినే, నా జేబులో డబ్బులు నిల వుండవు సరే, అలాగని అప్పులు లేవుగదా! ఈ వూళ్లో ఇయాల్టికియాళ లెక్కెడితే అరవై మిల్లులు లెక్కతేల్తాయి నీకు. తలకాయలు రిక్కించుకుని నిటాగ్గా నిలబడ్డ మిల్లుల గొట్టాలొక్కటే కనపడతన్నాయి పైకి. ఎనకటికి మా బాబనీవోడు, 'ఒరే సిన్నబ్బులూ, ఏ దేశం వోడన్నా మన్తో యుద్ధం సెయ్యాలనుకుని ఇమానంలో అలాగ సూసుకుంటావత్తే మొట్టమొదటి బాంబు మనూరిమీదే ఏసేత్తాడ్రా!' అని. అక్కడికేటీ ఈ పెంకుల మిల్లులు, ఈ సిరామిక్కు మిల్లులు, ఈ సగ్గుబియ్యం పేక్టీలు అన్నీ మనూరి సుట్టూతానేగదా ఉన్నాయి. ఇందాకేటి సెప్తున్నానూ... అదే... తాతలూ బాబులూ సంపాదించి మూటలిచ్చిపోయినోళ్లనొదిలేత్తే ఇయ్యాళ ఒక్కొక్కళకీ బేంకుల్లో ఎంతెంత పింగులున్నాయో నన్నడుగు సెప్తాను.''

''ఏటియ్యాళ సిన్నబ్బులుగారు మద్దేనానికే మందుమీదున్నారేటి?'' అన్నాడు సుబ్బులు.

''ఒరేయ్, నువ్వు నోర్మూత్తావా సెప్పు తీసుక్కొట్టేయ్యనా! ఆడితో ఏట్లే, నువ్వినుమావా, ఇదివరకంతా ఏటి, లారీ కర్సెట్టుకుంటే సాలు, మట్టి ఊక అన్నీ వుత్తినే వచ్చియ్యి. ఇయ్యాళ లారీ మట్టి ఆరొందలు. ఊక పన్నిండొందలు. మరి కరంటో? కూలోళ్లు నాల్రూపాయలిత్తే పెద్దోళ్లు రెడీ, రెండ్రూపాయలిత్తే సిన్నోళ్లు రెడీ. ఇయ్యాళ నలభై రూపాయలిత్తేగాని కూలోడు పన్లోకి రాడు, పోనీ పదిహేను రూపాయలేగందా అని కుర్రోళ్లనెట్టుకుందారంటే ఆళ్లసేత పని సేయించకూడదని సట్టం. ఈ మద్దిలో ఎవడి సెయ్యన్నా ఏ ప్రెస్సింగు మిసన్లోనన్నా అడిపోయిందంటే యూనియను మొత్తం ఒకటై నిలబడిపోయి కాంపన్సేసను పిండేత్తాది. ఇంకేటి మిగుల్తాది మట్టి!

''ఇంతకీ నువ్వు మిల్లు ఓనర్ల గురించి ఇసారిస్తన్నావా, కూలోళ్ల గురించి ఇసారిస్తన్నావా? నాకేవీ అర్థం అవటంలేదు,'' అన్నాడు లోవరాజు.

''ఆరు కూలోళ్ల గురించి ఎందుకిసారిత్తారండి, ఓనర్ల గురించే ఇసారిత్తారు. ఆళ్లు బాగుంటేనే గదా ఈరికి ముక్కాడీది,'' సుబ్బులు. జేబులోంచి క్వార్టరు బోటిలు తీసి గడగడా రెండు గుక్కలు తాగి మూత బిగించి లాల్చీ పక్క జేబులో పడేసుకుని కాండ్రించి ఉమ్మేసేడు సిన్నబ్బులు.

''అసలీ ఊరు గురించి ఇసారిస్తన్నాను. ఈ కనపడతన్న ఎర్రెర్రని మిల్లులన్నీ ఏటనుకున్నావు. ఒకప్పుడు పచ్చని పంటసేలు, మావిడితోటలు, కొబ్బరితోటలు, బత్తాయి తోటలు, ఒకటేటి ఇక్కడ పండనిదేదైనా వుండేదా? ఇటు దచ్చినానికెళ్తే ముప్ఫైమైళ్లలో సముద్రం, అటు పడవటికెళ్తే ముప్పైమైళ్లో గోదారమ్మ. బోరుకొట్టిత్తే ఏనుగు తొండవంత దార నీళ్లు. అలాటి బూలచ్చివమ్మ మీద పేక్టరీలు కట్టి లంకంతేసి బట్టీలెట్టేరు. రోజూ ఆ బట్టీలన్నీ అంటుకుని మండుతుంటే ఏడాది పన్నిండు నెల్లూ ఏసంకాలవే ఇక్కడ. మనుసులివే సీవల్లాగ మాడిపోతన్నావే, సెట్టూసేవా బతకమంటే ఏం బతుకుతాయి? అందుకే ఈ ఊరు సూత్తేనేమో కాలి సల్లారిపోయిన ఊర్లాగ కనపడతాంది. ఊరిసుట్టూ ఉండోల్సిన నాలుగు సెరువుల్లో ఒక్క సెరువుందేమో సూపించియ్యాళ.''

''అలాగనకొరే, ఈ పేక్టరీలు ఎందరికి కూడెట్టటం లేదు! ఎక్కడెక్కణ్నుంచో జనాలొచ్చి ఈ ఊరింత పెరిగిందంటే కారణం ఈ మిల్లులే గందా.''

''అయితే పంటచేలో పని పని కాదంటావు. మిల్లుల్లో పనే పనంటావ్.''

''చేలల్లో పని ఏటికేడాదీ ఎక్కడుంటాదిరా, వారం వొచ్చీతలికి రెండువందల నలభై రూపాయిలు జీతంరాళ్లు చేతిలో పడ్డంలేదూ కూలోడికి! ఎవరిమాటో ఎందుకు, నువ్వియాళ ఇలాగ తెల్లబట్టలేస్కొని, కరీదైన మందుసీసా జేబులో ఎట్టుకొని తిరుగుతున్నావంటే కారణం మిల్లులేనా కాదా? మా అయోద్దిరాముడింతిల్లు కట్టేడంటే, ఇయాళ ఈ స్థితిలో ఉన్నాడంటే కారణం ఏటంటావు?''

సిన్నబ్బులు కళ్లెత్తి కొత్తింటిని రెండు నిమిషాలు రెప్పలార్పకుండా చూసేడు. ఉన్నట్టుండి విరాగిలా నర్మ గర్భమైన నవ్వొకటి నవ్వేసి అక్కణ్నుంచి లేచిపోయేడు.

కోడి ప్రై ఉన్న బాణలి దగ్గరకెళ్లి వేగిన ముక్కొకటి తీసుకుని ఊదుకుంటూ గేటువైపు వెళ్తున్నాడు.

"ఒరే సిన్నబ్బులూ, అయిపోవచ్చింది. ఏకంగా తిండి తినెల్లరాదూ," అనరిచేడు వెనకనుంచి లోవరాజు.

"పనున్నాది, మళ్లత్తాను," అన్నాడు సిన్నబ్బులు.

"తాగాపోతే ఒక్కమాట మాట్లాడ్రండి సిన్నబ్బులు గారు. తాగితే మాత్రం ఆర్పట్టుకోలేవండి. కానీ బాబూ ఆరిమాటల్లో సేనా నిజంవుందండి. యాపార మెళ కువులు తెలీక మిల్లులెట్టిన పెద్ద రైతులెందరో దెబ్బ తినేసేరండి. ఏవున్నాది, రెండు లచ్చలు సేత్తో అట్టు కుంటే బేంకు పది లచ్చలిస్తందిగదా అని దిగిపోయే రండి. వడ్డీలే గాని అసలు కట్టలేక సేనామంది సతకల బడిపోతన్నారండి. అసలిప్పుడు పెంకుటిళ్లెవరు కడతన్నా రండి? లేనోడికెలాగా లేదు పూరింట్లోనే ఉంటాడు, కట్టుకోగలిగినోడు మరో పదేలు అప్పు చేసైనా డాబా ఏసేస్తన్నాడండి, వాసాలు పుచ్చిపోడం, పెంకుతీసి పెంకెయ్యడంలాంటి తంటాలుండవని. ఉప్పుడుకే మిల్లులు ఒకరోజు పంజేత్తే వారంరోజులు తొంగుంట న్నాయండి. మిల్లులు తొంగుంటే కూలోడికి కూడెక్క ణ్నుంచొత్తాదండి," అన్నాడు సుబ్బులు.

"సుబ్బులన్నా నువ్వు సెప్పిందెంతసేపూ ఓనరు సైడు నించే ఉన్నాది. అదిగలాగ ఊళ్లోకిసూడు. ఆ పెద్ద పెద్ద మేడలు, ఆళ్లు తిరుగుతున్న కార్లు, ఆరిళ్లలోని ఎండి బంగారాలు ఇయ్యన్నీ మిల్లుల మీద గడించి నయ్యి కావంటావా? ఆళ్లంతెదగటానికి కారణవైన కూలోడెంతదిగేడో సెప్పు. ఆళ్ల ఇళ్లకి ఏసీలు, కార్లకీ ఏసీలు, మిల్లుల్లో ఆళ్లు కూకునీ గదులు ఏసీలు. ఇంక పెనం మీద పేలాపగింజలాగ కూలోడెలాగేగిపోతే ఆళ్ల కేంగావాల. సీజను కాపోతే పనాపేత్తారు. తయారైన సరుకు అమ్ముకోలేక పనాపేత్తారు. అన్నాళ్లూ కూలోడి పొయ్యిలో పిల్లులు తొంగోవలిసిందే," అన్నాడు మునియ్య. ఆవేశంతో అతని కళ్లు మరింత ఎర్రబడి పోయేయి.

"ఈడు మొన్నటిదాకా బట్టీ మేస్త్రీగా చేసేడండి. పన్లేదని తీసేసేరు అదీ ఈడిగోల," అన్నాడు సుబ్బులు మళ్లీ పళ్లికిలిస్తూ.

వంటవాళ్లకి కావాల్సిన సంబారాలందిస్తూన్న శ్రీలక్ష్మ చెవిన ఈ సంభాషణంతా పడుతూనే ఉంది. ఆమె మనసెందుకో భారంగా తయారైంది. వంటలు పూర్తయ్యాయి. వంటింట్లో ఉత్తరం మూల గోడకి అర చెయ్యంత పసుపురాసి కుంకుమబొట్లు పెట్టేరు. వండిన పదార్థాలన్నీ పెద్ద పళ్లెంలో నింపి తెచ్చి అక్కడ పెట్టి కొత్త ప్రమిదతో దీపం వెలిగించింది రత్నం. పన్నెండు గంటల కంతా భోజనాలు ప్రారంభమయ్యేయి.

తినరనుకున్న వాళ్లంతా గరిటెలు గరిటెల మాంసాన్ని సునాయాసంగా తినేస్తుంటే నోళ్లు తెరుచు కుని చూస్తూండిపోయేరు అయోద్ధిరాముడి చుట్టాలు.

"ఈళ్లిలాగ రుసిమరిగేకే మన నీసుకూరల రేట్లు అలాగ పెరిగిపోయేయి," అన్నాడు లోవరాజు ఇంట్లో కొచ్చి ఆడోళ్లతో.

భోజనం అయ్యాక గుప్తగార్ని వెంటబెట్టుకుని ఇల్లు చూపించేడు అయోద్ధిరాముడు.

ఇల్లు చూస్తున్న గుప్తగారి కళ్లల్లో- పొద్దున్న అలం కరించుకున్న రత్నాన్ని చూసినప్పుడు మంగ కళ్లల్లో కన్పిం చిన ఈర్ష్య కన్పించినట్లైంది శ్రీలక్ష్మకి. అది నిజమో భ్రమో తేల్చుకోలేకపోయింది.

*

భ్రమకాదు నిజమేనని అర్థమయ్యేసరికి ఏడాది గడిచిపోయింది. ఏమున్నా లేకపోయినా సంకురాత్రికి ఆడపడుచుల్ని పిలిచి కలిగిందేదో పెట్టి పంపించడం కులాచారం. క్రితం సంవత్సరం పండక్కి, గృహప్రవేశానికి కలిపి పట్టుచీరలు పెట్టిన తోడబుట్టినవాడు ఈ సంవ త్సరం జాకెట్టు ముక్కల్తోనే ఎందుకు సరిపెట్టేడో ఆ ఇంటి ఆడపడుచులెవరికీ అర్థంకాని పరిస్థితి.

ఆర్థిక సంబంధాలేవీ ఆడవాళ్లకి సంబంధించినవి కావు అనే గొప్ప నమ్మకం చాలామంది మగవాళ్లలాగే అయోద్ధిరాముడికీ ఉండటం వలన ఆ ఇంట్లో ఆడ వాళ్లెవరికీ ముందుగా ఏ విషయమూ తెలీలేదు. ఏం జరిగిందో ఎలా జరిగిందో అర్థమయ్యే లోపలే అయోద్ధి రాముడి ఫేక్టరీ చేజారిపోయింది.

బేంకు ఫేక్టరీకి తాళాలు వేసి సీల్లేసేసింది.

గుప్తగారి అప్పు వడ్డీలపైన వడ్డీలు పెరిగి ఇంటిని మింగేసింది. ఫర్నీచరుతో సహా ఇల్లు పరాయిదై పోయింది.

ఆ విషయం తెలుసుకున్న ముసలమ్మ మంచం లోనే ప్రాణాలు వదిలేసింది.

"బంగారాన్ని మట్టి సేసేసేవురా అయోద్ధి రాముడూ," అన్నాడు పెద్ద గొల్లతాత.

"నిలబడి నీళ్లు తాగకుండా పరుగెట్టి పాలు తాగాలనుకున్నాడు, ఉప్పుడేవైంది!" అన్నారు కులపోళ్లు నలుగురూ.

తప్పు చేసినవాడిలాగ తలదించుకుని కూర్చుంటున్న అయోద్ధిరాముడికి, 'ఇది నీ లోపం కాదు, వ్యవస్థ లోపం. నిన్నాదుకోగల కులం బలంగాని, ఆర్థిక బలంగాని నీవెనక లేకే ఇలా జరిగింది,' అని చెప్పేవాళ్లు లేకపోయేరు.

శ్రీలక్ష్మమ్మ అత్తవారిది దూరంగా కొండల వెనక కుగ్రామం.

అక్కడావిడకు ఒక చుట్టు గుడిసె, ఎకరం మడిచెక్క ఉన్నాయి. ఆవిడ మరిది దాన్ని దున్ని పండిస్తున్నాడు. ఏడాదికోసారెళ్లి ఫలసాయం తెచ్చుకోవడం అలవాటు.

గుప్తగారు చాలా మంచివారు. అయోద్ధిరాముణ్ణి వచ్చి తన మిల్లులో గుమాస్తాగా ఉండమని మళ్లీ పిల్చేరు. నిరాటంకంగా నడుస్తున్న మిల్లులో గుప్తగారి దొకటి. ఆయనకి తరాలు కూర్చుని తిన్నా తరగనంత తాత తండ్రుల ఆస్థి ఉంది. ఆయన లెక్కకే అందనన్ని వ్యాపారాలున్నై. సరిగ్గా నడవకపోతే పెంకుల మిల్లుని పేరడైజ్ హోటలుగా మార్చగల సత్తా ఉంది.

కాని అయోద్ధిరాముడే పువ్వులమ్మినచోట కట్టెలమ్మలేక అక్కగారి వెంట ఆ మారుమూల పల్లెకొచ్చేడు.

శ్రీలక్ష్మమ్మ తోడికోడలు గుడిసెను శుభ్రంగా అలికి ముగ్గులేసి ఉంచింది. రోజూ పేడకళ్లాపు వెయ్యడం వలన దడిలోపల వాకిలి గచ్చులా శుభ్రంగా ఉంది.

వాకిట్లో ఉన్న వేపచెట్టు పూతమీదుందేమో గాలి కమ్మని పరిమళాన్ని వెదజల్లుతోంది. చెట్టు కిందున్న పొయ్యి మీద అన్నం వండుతోంది శ్రీలక్ష్మమ్మ. పైకి తేలడం లేదుగాని అయోద్ధిరాముడి మనసు పొయ్యి మీద ఉడుకుతున్న అన్నంలా కుతకుతా ఉడుకుతూందని తెలుసు శ్రీలక్ష్మమ్మకి.

తనకి తమ్ముడైనా కొడుకైనా వాడేకదా, ఇంకెవరున్నారు? ఇక్కడైనా వాడు శాంతిగా బతికితే చాలు.

పక్కవాకిట్లో కట్టేసి ఉన్న మేకపిల్లతో ఆడుకుంటున్నారు పిల్లలు. హఠాత్తుగా లోపల్నుంచి రత్నం మాటలు వినపడ్డాయి.

"పట్టపగలే కీచురాళ్లు రొదపెడుతున్న ఆ మారుమూల ఊళ్లో నన్నూ పిల్లల్నీ ఏం చెయ్యాలని తీసుకొచ్చినట్టు? నువ్వెప్పుడూ అంటూంటావే లైఫు లైఫని, ఆ లైఫిక్కడ దొరుకుతాదనా నీ ఉద్దేశం?"

"... ..."

"ఇంకా నయం, వంటసామాన్లు పట్టుకుని వచ్చేసేం కాదు, పద, మా పెద్దమ్మ కొడుకు దగ్గిరికి పట్నం పోదాం. అక్కడేదో ఒక పని దొరక్కపోదు బతకటానికి"

"పట్నం అంటే నెలకెంత కావాలో తెల్సా?"

"ఎంతైనా సరిపెట్టుకుందాం. కావాలంటే పస్తులుండమన్నా ఉంటాను కానీ ఇక్కడుండటం నా వల్ల కాదు."

మర్నాడు బయలుదేరుతున్న తమ్ముణ్ణీ, మరదల్ని ఆపడానికి ప్రయత్నించలేదు శ్రీలక్ష్మమ్మ. వాళ్ల భవిష్యత్తుని వెతుక్కుంటూ వాళ్లు వెళ్తామంటూంటే వద్దనడం తనకి భావ్యం కాదనుకుంది. చెట్టుమీంచి కింద పడిన పక్షి ఎగరడం స్వయంగా నేర్చుకోవాలి కదా! వాళ్లెక్కిన బస్సు కదిలేవరకూ నిలబడి వెనక్కి తిరిగింది శ్రీలక్ష్మమ్మ. చైత్రమాసపు గాలి అడవి గుబురుల్లోంచి చల్లదనాన్ని మోసుకొస్తోంది. మావిడిచెట్ల తోపులోంచి కోయిలొకటి గొంతు సవరించుకుంటోంది. ఎప్పుడు కట్టు తెంచుకుందో, వాకిట్లో గెంతులేస్తోంది మేకపిల్ల. దాన్నితీసి అపురూపంగా గుండెకి హత్తుకుంది శ్రీలక్ష్మమ్మ. ఇక మీద అదేకదా తనకి తోడు!

కుడి కంటి కొలుకులో నిలిచిన నీటిచుక్క నెమ్మదిగా చెంప మీదికి జారింది శ్రీలక్ష్మమ్మకి.

అమెరికా భారతి, నవంబరు-డిసెంబరు, 1999